

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

מטות תשע"א

פרשת שבוע

תנאי בני גד ובני ראובן

הרב עדו רכניץ, מנהל בית הדין 'ארץ חמדה - גזית'

פרשת בני גד ובני ראובן הטביעה את חותמה על ההלכה בדיני התנאים. הרקע לכך הוא האריכות המרובה בפסוקים, המתארים את ההסכמה שבין משה לבין השבטים בצורה כפולה: מה יקרה אם יעמדו בדרישה לעבור חלוצים, ומה אם לא, וכך אומרת המשנה (קידושין פרק ג משנה ד): "רבי מאיר אומר: כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי שנאמר (במדבר ל"ב) ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן וכתוב ואם לא יעברו חלוצים" קרי, לדעת רבי מאיר לתנאי יש משמעות רק כאשר מוזכרות שתי האפשרויות: מה אם יקרה אם התנאי יתמלא, ומה יקרה אם הוא לא יתמלא (תנאי כפול).

הגאונים סברו שרק בענייני קידושין וגירושין יש צורך בהקפדה על הלכות התנאים, והרמב"ם חלק עליהם (רמב"ם הלכות אישות פרק ו הלכה יד): "יש מקצת גאונים אחרונים שאמרו שאין אדם צריך לכפול תנאו אלא בגיטין וקידושין בלבד אבל בדיני ממון אינו צריך לכפול, ואין ראוי לסמוך על דבר זה".

מהשו"ע נראה שהוא פסק כדעת הגאונים (אבן העזר לח, ד), ובספר נתיבות המשפט (סימן רז ס"ק א) הביא "שעשיו נוהגין דבמטלטלין לא בעינן תנאי כפול" (וראו עוד פד"ר ו, עמ' 97 בעניין זה).

שיטת התוספות מסבירה את הסיבה והמקום לצורך בדיני התנאים (תוספות מסכת קידושין דף מט עמוד ב, ד"ה דברים): "ואומר ר"י דצריך לחלק ולומר דיש דברים שאינם צריכין תנאי כפול אלא גלוי מילתא דאנן סהדי דאדעתא דהכי עביד. וגם יש דברים דאפילו גילוי מילתא לא בעי כגון ההיא דהכותב כל נכסיו לאחרים ושמע שיש לו בן שהמתנה בטלה".

ר"י מסביר שהצורך בפירוט התנאי, בסגנון של "תנאי כפול", נובע מהצורך להבהיר, שהמעשה אכן כפוף לקיום התנאי. לכן, במצבים בהם "אנן סהדי" שהרצון של האדם לעשות את המעשה תלוי בקיום התנאי, אין צורך לכפול את התנאי. דהיינו, רמת הפירוט של התנאי תלויה ברמת הודאות של הפרשנות של הדברים.

למעשה, ישנן שלוש דרגות: במצבים מובהקים אין צורך שאדם יסביר את כוונתו ואינו צריך כלל להזכיר את התנאי: כגון, אדם ששמע שמת בנו היחיד והעניק את רכושו בצוואה לאדם אחר. למרות שמות הבן כלל לא הוזכר בצוואה – אם יתברר שהבן חי – ברור שהצוואה בטלה, משום שאנו מניחים שהיא היתה מותנית בידיעה על מות הבן.

במקרים אחרים יש צורך ב"גילוי מילתא", דהיינו, באמירה מבארת שמעשה מסוים הוא מותנה. המקרה המובא בגמרא הוא של אדם שרצה לעלות לארץ ומכר את ביתו לשם כך. אלא שהעלייה לא צלחה, ומהגמרא עולה שאילו העולה היה אומר שהוא מוכר את הבית בגלל כוונתו לעלות, הוא יכול היה לבטל את העסקה בעקבות כישלונה של העלייה.

הרמה הגבוהה ביותר של הפירוט היא כאשר יש צורך בתנאי כפול. מדובר על מקרים בהם קשה להעריך האם אכן הליך מסוים היה מותנה או לא, לכן על מנת שבאי קיום התנאי המעשה יבטל – צריך תנאי כפול.

מקרה כזה נידון לפני בית הדין של "ארץ חמדה - גזית" בירושלים, כאשר מעסיק סיכם עם עובד על עבודה ארוכת טווח, ותשלום לפי שעות. בהסכם נאמר שהעובד ידווח כל חודש על מספר שעות העבודה שבוצעו. לאחר זמן-מה התגלע ויכוח בין המעסיק והעובד לגבי גובה השכר. לאחר הויכוח העובד חדל מלדווח למעסיק על היקף העבודה, עד שהחיוב הצטבר לסך של עשרות אלפי שקלים, וכאשר דרש העובד את התשלום הגיעו הצדדים לבית הדין.

בית הדין קבע כי בדרך כלל הדרישה לדיווח שעות עבודה חודשי איננה תנאי מחייב. ולכן בדרך כלל גם ללא דיווח שעות יש חובה על המעסיק לשלם עבור העבודה. אלא אם כן מדובר בתנאי כפול, אשר מגדיר באופן מפורש שללא עמידה בתנאי לא ישולם שכר.

אולם, בהקשר של הויכוח בין הצדדים על גובה שכר הטרחה, הפך הסעיף לתנאי מחייב (בדומה ל"גילוי מילתא" שהוזכר לעיל) גם ללא תנאי כפול. שהרי העובד ידע שהמעסיק איננו מרוצה מגובה השכר, ולכן בהקשר זה היה עליו לדעת שללא דיווח רצוף הם ייפגעו בזכותו לגבות את שכרו.

לאור זאת, ולאור נתונים נוספים חייב בית הדין את המעסיק באופן חלקי, כיון שבסופו של דבר הוא נהנה מהעבודה, אבל ייתכן והיה יכול להגיע לתוצאות דומות בעלות נמוכה יותר.

לע"י ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"י רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג	לע"י הרב אשר וסרטייל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט	לע"י הרב שלמה מרזל ז"ל נלבי"ע י' באייר תשע"א	לע"י אהרון (רוני) ז"ל בן יחזקאל וחנה צדיק הי"ו נלבי"ע ז"ך בתמוז תשס"ד
---	--	--	--	--

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

חמדת משפט

"אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם"

עין טובה, חלק א

הרב משה ארנרייך, אב"ד ארץ חמדה גזית

המקרה

בבניין רב קומות חדש, רכשו משפחת חיים ומשפחת שלוה דירות סמוכות בקומה החמישית. לצד כל דירה, עמד שטח קטן שעל פי התכנון הראשוני נועד להיות שטח להנחת מזגנים ותליית כביסה. בפועל, כל השכנים, ביניהם גם משפחת חיים ושלוה סיפחו שטח זה לשטח המגורים של הדירה.

משפחת חיים, גם פתחה חלון בקיר, בגודל של כמטר על שני מטרים. החלון עשוי זכוכית אטומה. לטענת מר חיים, הדבר נעשה לאחר אישורה של גברת שלוה.

גברת שלוה, טוענת שלעולם לא הסכימה לפתיחת החלון. החלון המדובר סמוך מאוד לחלון המטבח שלה ובניצב לו, ויש בפתיחת החלון המדובר, משום היזק ראייה משמעותי שכן רואים מקרוב חלק גדול מהמטבח.

מר חיים מודה שמשפרצו את חור החלון בקיר, עוד טרם התקנת חלון קבוע – מחתה גבי שלוה בפניו על החלון. אלא שלטענתו – מראש הסכימה לדבר, ויתכן שכשהסכימה לא הבינה את המשמעות של הסכמתה. עוד הוא טוען, שחלקים מן המטבח, ניתן לראות בכל מקרה מחלון אחר בבית, עליו אין עוררין, כיוון שהוא נוצר על פי התכנון הראשוני של המבנה. למרות ההסמכה מראש, משפחת חיים מוכנה לקבע את החלון באמצעות ברגים, כך שלא ניתן יהיה לפותחו.

משפחת שלוה אינה מסכימה לכך, משום שעצם מציאות החלון, מאפשרת פתיחתו בעתיד, וגם פוגעת בתחושה הבטוחה שלא רואים אותו. לטענתה, על משפחת חיים לסגור את החלון בקיר אבן, או בלבני זכוכית.

הדין

מקור האיסור לפתוח חלון במצב בו נגרם היזק ראייה, הוא במשנה במסכת בבא בתרא¹, הקובעת שאסור לאדם לפתוח חלון לחצר השותפים. המדובר בחצרות שהיו נוהגים לעשות בהם שימושים שרגילים לעשותם בצנעה (לדוגמה – כיבוס כביסה ביד).

משנה סמוכה² קובעת שאין לפתוח חלון לחצר השותפים מול חלוננו של שכנו, אף במקום שיש לו היתר לפתוח חלון לחצר השותפים מכח החזקה. בנוסף, אין להרחיב את גודל החלון: "היה קטן - לא יעשנו גדול, אחד - לא יעשנו שנים". הגמרא לומדת את העקרון שיש ליצור מצב בו לא רואים מבית אחד את אשר מתרחש בבית האחר, מהאמור בפרשת בלק: "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו³, מה ראה? ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה, אמר: ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה".

ברשב"ם (שם, ד"ה: "חלון כנגד חלון") מפורש, שאסור לפתוח חלון כנגד חלון "אלא משהו ירחיק זה שלא כנגד זה". דהיינו, די בהסטה של החלון החדש, אף שאפשר עדיין לראות ממנו את חלון השכן. הרמב"ן מסביר (ד"ה: "הא דתנן"), שכיוון שמדובר בחלון שבכל מקרה פתוח לחצר השותפים, אזי אם חפץ פותח החלון להציץ לבית שכנו, גם כך הוא יכול. על כן – אסור לפתוח חלון כנגד חלון – משום שכך הופכת אפשרות ההצצה לקלה מאוד ונעשית תוך כדי התנהלות רגילה. לעומת זאת, בהסטה של החלון – הגם שאם יתאמץ הפותח להביט לשכנו יצליח, כך הוא המצב גם כעת משום שהוא יכול להביט לרשותו מהחצר המשותפת, אם כן נשאר המצב הקיים על כנו ו"אין כאן ריבוי נזק".

הפוסקים בספרי האחרונים⁴ דנו, האם דין היזק ראייה מבוסס על האיסור של המביט לראות תשמישים צנועים של השכן. או שמא, עיקרו ועניינו הוא שבמצב בו יש אפשרות להיזק ראייה, הדבר מונע שימוש של הניזוק בשטח שלו באופן חופשי. לפי האפשרות הראשונה, יש לבחון את רמת הנזק מן הבחינה האובייקטיבית, ואילו על פי האפשרות השנייה, יש לתת דגש על ההיבט הסובייקטיבי של הניזוק. נפ"מ נוספת: כאשר ראובן פתח חלון בהיתר כיון שהיה כותל מפריד בין החלון לחצירו של שמעון ואח"כ הכותל נפל, על מי מוטלת החובה לחזור ולבנותו? מדברי הרא"ש בתשובותיו⁵ משמע כאפשרות השנייה, שכתב "... והגינה נפסדת כי אינו יכול להשתמש בה תשמיש צנוע מפני היזק ראייתו". לדעת בית הדין, אין הכרח בראשונים, שיש מחלוקת בכך שיש להתייחס גם לפגיעה באפשרות השימוש של הניזוק, בייחוד במצב בו הפגיעה היא מובהקת.

בית הדין סייר בדירה, והתרשם שאומנם ניתן לראות את מטבחה של משפחה שלוה גם מחלון אחר בבית, אלא שאותו חלון הוא מרוחק. לעומת זאת, החלון המדובר הוא קרוב מאוד, ואכן יוצר תחושה קשה של פגיעה באינטימיות לה זכאית כל דירה. על כן, יש בחלון זה היזק ראייה.

לסיכום, בית הדין קובע שיש היזק ראייה בחלון.

לבית הדין נותר לדון בשאלות: האם מתקבלת טענת משפחת חיים שפתיחת החלון היתה בהיתר? והאם די בחסימת האפשרות לפתיחת החלון?

ערך: הרב סיני לוי

¹ דף נט ע"א

² דף ס ע"א

³ במדבר כד

⁴ ראו אבן האזל פ"ב מהל' שכנים הלכה טז וחזון יחזקאל (על התוספתא בב"ב פ"א הלכה ה עמ' 9).

⁵ תשובה צח אות י סוף ד"ה וכ"ש בנידון זה.

(מתוך ח"ז)

New Jersey, USA

ניו ג'רסי, ארה"ב

אלול תשס"ו

הפרדת יריעה למשמרת מתוך ספר תורה פסול, לפני גניזתו

שאלה

ספר תורה "משפחתי" נמצא פסול בלי יכולת תיקון ודורש גניזה. המשפחה רוצה לשמר פרשיה אחת, כמו קריאת שמע, על-ידי גזירתה מן הספר לפני הגניזה, והכנסתה למסגרת כדי לתלותה אחר-כך בביתם. האם יש כאן בעיה הלכתית? מה דינו של מעיל הספר?

תשובה

- א. מקובל לשמור ספר תורה פסול בארון קודש, כשהוא מסומן (בדרך-כלל על-ידי חגורה סביב המעיל). נוהגים להוציאו בשמחת תורה יחד עם שאר ספרי התורה.¹
- ב. אין להפריד יריעות מתוך ספר תורה². ראוי שלא להפריד גם בספר תורה פסול³.
- ג. אם ישתמשו ביריעה לתועלת חינוכית (כגון דרבון הדור הצעיר לרכישת ס"ת, או להראות את כבודה ויופיה של תורה וכיו"ב) יש מקום להתיר^{4, 5}.
- ד. ניתן לשמור את המעיל של ספר התורה, ובלבד שיהיה במקום סגור ושמור היטב⁶.

¹ למרות שהדין המקורי ביחס לספר תורה שנפסל הוא גניזה מיוחדת, עיינו במגילה (כו ע"ב) ובשו"ע (יו"ד סי' רפב סעי' ז). מכל מקום התיירו הפוסקים לשמרו בארון עם שאר ספרי התורה. מקור הדברים הוא ב"ספר חסידים" (תתקל"ד), ונסמך על דברי חז"ל שגם "שברי לוחות מונחים בארון". ועיין ב"מגן אברהם" (או"ח סי' קנד ס"ק יד), בשו"ת "בנין ציון" (סי' צז) ובשו"ת "באר משה" (ח סי' קל). ה"נודע ביהודה" (מהדו"ק או"ח סי' ט) חשש לכך שיקראו בספר התורה הפסול בטעות, אך שאר הפוסקים לא חששו לכך.

² שנינו במסכת סופרים (פ"ג מ"ג): "אין עושין תורה חומשין... שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה". וביאר ה"נחלת יעקב" שם: "ר"ל שאין חולקין ס"ת שלמה לחומשין, דהיינו כל ספר בפניע... לפי שאין קדושת חומש כקדושת ס"ת". טעמו של הדין איננו ברור לגמרי. לכאורה הוא תלוי במחלוקת הרמב"ם והרשב"א בעניין קדושת חומשים (ייתכן שטעמים שונים ישפיעו על הלכות ספר תורה פסול). השו"ע (יו"ד סי' רפב סעי' א) הביא את מחלוקת הרמב"ם והרשב"א אם לחומשים הכתובים בגיליון כספר תורה יש קדושה. לדעת הרמב"ם, "אין קדושתם כקדושת ס"ת אלא כחומש בעלמא", ולדעת הרשב"א הם כספר תורה לכל דבר, אלא שאין קוראים בהם בציבור.

יש לעיין, מדוע לדעת הרשב"א אין עושים את התורה חומשים, והרי קדושתם היא כקדושת ספר תורה. ניתן לבאר זאת בכמה דרכים. לשם כך נקדים את דברי הירושלמי (מגילה פ"ג ה"א): "ר' ירמיה בשם ר"ש בר רב יצחק, תורה וחומשים קדושה אחת הן. אין עושין תורה חומשין, אבל עושין חומשין תורה. א"ר יוסה, הדא אמרה תורה שעשאה חומשין בקדושתה היא". "קרבן העדה" פירש: "תורה וחומשים קדושה אחת הן – אפ"ה אין עושין תורה חומשין, דאסור לחלק ס"ת שלמה לחלקים משום בזיון התורה". ה"פני משה" פירש: "והא לא פליג אברייתא, דקתני אין עושין תורה חומשין, אלמא דקדושת תורה חמירא היא מקדושת חומשין, אלא לאו, הא דקאמר קדושה אחת הן, היינו אם בדיעבד עשה מהתורה חומשין קדושה אחת הן, לענין שמותר לכוון חומשין עם התורה, וא"כ ש"מ תורה שעשאה חומשין – נשאר אותן חומשין בקדושת תורה, ולפיכך מותר לכרוך עם התורה". על-פי דבריהם נראה ליישב את דברי הרשב"א בשתי דרכים, וכן נכתב בשיעורי ר' שמואל למסכת בבא בתרא (עמ' שכא ושכה):

א. לפי "קרבן העדה", אף-על-פי שקדושת החומשים שווה, יש בהפרדת היריעות משום בזיון התורה. את הביזיון ניתן להבין בשני אופנים: אפשר להסביר שההפרדה עצמה היא ביזיון, ואפשר להסביר שהסיבה היא מצד ששוב לא ניתן יהיה לקרוא בו בציבור, כמבואר בגמרא (גיטין ס ע"א).

ב. לפי ה"פני משה", גם אם לחומשים יש קדושת ספר תורה, ישנה קדושה חמורה יתרה בספר תורה שלם, ואין להורידו מקדושה זו.

לדעת הרמב"ם, שקדושת חומשים אינה כקדושת ספר תורה, סיבת האיסור פשוטה, והיא ההורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה, אלא שגם בכך נאמרו הסברים אחרים, שכן בדעת הרמב"ם מתעוררת קושיה נוספת: הרמב"ם פסק (ספר תורה פרק ז הל' טו): "מותר לדבק תורה נביאים וכתובים בכרך אחד", וכן (שם הל' טז): "כרך זה שיש בו תורה נביאים וכתובים – אין קדושתו כקדושת ס"ת, אלא כחומש מן החומשין". הקושיה עולה מאליה: אם קדושת כרך של תנ"ך יחד אינו אלא כקדושת חומשים, מדוע מותר לדבק יחד? והלא בכך הוא מוריד את התורה מקדושה חמורה לקדושה קלה, כמי שעושה את התורה חומשים.

ה"ראשית בכורים" כתב לתרץ שלא הותרה ההדבקה ה"ל אלא כשמלכתחילה כתב את התורה על דעת כן, להדביקה עם הנביאים והכתובים. האחרונים דנו בדבריו ביחס לשאלת משמעות הכוונה של הכותב בקדושת ספר תורה. עיין ב"שיעורי רבי שמואל" (בבא בתרא שם), וב"דברות משה" (בבא בתרא סי' יא).

בספר "דברות משה" (בבא בתרא סי' יא) כתב ליישב באופן אחר: לדבריו, לאחר שנכתב ספר תורה ונתקדש בקדושת ספר תורה – שוב אין פוקעת הקדושה ממנו, גם לאחר שיופרד לחומשים (עיי"ש באריכות, שתלה זאת בשני הסברים) סיבת האיסור לעשות מספר תורה חומשים היא משום בזיון (על-פי "קרבן העדה"), או משום ביטול מצווה (קריאה בציבור או מצוות כתיבת ספר תורה, עיי"ש שכך ביאר בכוונת ה"פני משה" ה"ל על הירושלמי). לפי זה כתב שם לחדש, שלפי הרמב"ם עיקר הטעם הוא ביטול מצוות כתיבת ספר תורה (שכן משום קריאה בציבור אין הורדה, שאין זה אלא משום כבוד הציבור), וטעם זה לא שייך בהדבקות ספר תורה לנביאים וכתובים, שכן ספר התורה בשלמותו עומד, ומצוות הכתיבה איננה מתבטלת. עיי"ש באריכות.

לאור מה שנתבאר, יש לעיין מה יהיה הדין בספר תורה שנפסל. ראשית, יש לברר אם דיני קדושת ספר תורה קיימים גם ביחס לספר תורה פסול, ואם יש איסור להורידו מקדושתו. לכאורה, שאלה זו מתבררת בתלמוד. במסכת מנחות (לב ע"א) וכן במסכת שבת (עט ע"ב) נאמר: "סיית שבלה ותפילין שבלו – אין עושין מהן מזוזה, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה". כן נפסק להלכה בשו"ע (יו"ד סי' רצ סעיף א'). אם כן, נראה שגם ביחס לספר תורה פסול חלים דיני קדושת ספר תורה. אך הרמ"א ב"דרכי משה" הביא בשם שו"ת מהר"ם פאדוה (סי' פד) שהתיר לחתוך גיליונות מספר תורה שבלה כדי לתקנם, ובלבד שאי אפשר יהיה לתקן באופן אחר, עיי"ש. לעומת זאת, הוא הביא שם את תשובת הריב"ש (סי' לב, הובאה ב"בית יוסף" יו"ד סי' רפ), שאסר לקחת גיליונות מספר תורה שנקרע בשעת הגזרה בשביל לכתוב מזוזה או לדבק קרע ספר תורה. כדי ליישב ביניהם, כתב הרמ"א שגם הריב"ש לא פסק כן אלא כשאפשר לתקן בעניין אחר. כן פסק הוא להלכה (יו"ד סי' רצ). אם כן, ניתן אולי ללמוד מכך, שכאשר אי אפשר לתקן את ספר התורה – שוב איננו עומד בקדושתו, ומותר להורידו לקדושה קלה. לכאורה, ניתן למצוא סיוע לכיוון זה גם מתשובת הריב"ש (סי' רפה), שהתיר למכור ספר תורה פסול, שאינו אלא כחומשים, למרות שמכירת ספר תורה כשר אסורה בכהאי גוונא.

ברם, ה"חתם סופר" (יו"ד סי' רעט) ביאר את הדברים אחרת. יסוד דבריו הוא שוודאי ספר תורה פסול עומד בקדושתו לגמרי. שם נשאל ה"חתם סופר" על גזירת גיליונות מספר תורה פסול לצורך הדבקה בשולי יריעות ספר תורה אחר, לשם חיזוק היריעה. השיב ה"חתם סופר" שדבר זה אסור, ולא התיר המהר"ם פדוואה אלא במקום שעל-ידי גזירת הגיליונות יוכשר ספר התורה, ולא בהדבקה שאיננה הכרחית לכשרות הספר. יותר מכך כתב שם, להשיג על דעת הרמ"א הנ"ל, וביאר שלא התיר בתשובת מהר"ם פדוואה אלא כשגזירת הגיליונות מסייעת לתיקון ספר תורה זה, אבל לא לתיקון ספר תורה אחר, ובכך יישב את המחלוקת לכאורה בין המהר"ם פדוואה והריב"ש.

עוד הביא ה"חתם סופר" שם מתשובת ה"נודע ביהודה" (מהדו"ק יו"ד סי' עא), שנשאל אם יש איסור להישבע לשקר על ספר תורה פסול והכריע לאסור, מפני שספר תורה פסול עומד בקדושתו לכל דבר (הוא הביא שתי ראיות לדבריו, מכך שניתן לתקן ספר תורה פסול ואין צורך לקדשו מחדש, ומהיתר הצלתו מדליקה בשבת. עיין ב"חתם סופר" (שם) במה שכתב על דבריו, ויש לפלפל בכך, ואכמ"ל.

ביחס לתשובת הריב"ש בעניין מכירת ספר תורה פסול, ביאר ה"חתם סופר" שלא התיר הריב"ש אלא לעניין מכירה, שספר תורה בדרך-כלל אסור למכור, שהרי אין לו עילוי נוסף. אבל ספר תורה פסול הוא כחומשים לעניין זה, שניתן למכרו כדי לקנות בדמיהם ספר תורה כשר, "אבל לא ח"ו להורידם מקדושתם לעשות מהן מזוזה". עיי"ש.

אם כן, נראה שם שספר תורה פסול – בקדושתו עומד. גם כלפיו שייך הכלל ש"אין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה". מעתה, יש לעיין אם סיבת האיסור בהפרדת היריעות נכונה גם ביחס לספר תורה פסול. לפי מה שנתבאר לעיל, נראה שהדבר תלוי בנימוקים השונים שהובאו. לפי ההבנה שהתפרדה ליריעות מפחיתה את קדושת ספר התורה עצמו, ובכך החיסרון, שכן בספר תורה שלם יש קדושה מיוחדת – מסתבר שהאיסור יעמוד בתוקפו גם בספר תורה פסול. לעומת זאת, אם הטעם הוא מצד קיום המצווה של קריאה בציבור – מסתבר שבכך לא תהיה הורדה, לפי מה שנפסק להלכה בשו"ע (יו"ד סי' רעט סעי' ב, ואו"ח סי' קמג סעי' ד), שקריאה בספר פסול אינה מועילה (שלא כדברי הרמב"ם), אלא אם גילו טעות באמצע הקריאה, שבכגון זה ימשיכו ממקום שפסקו (קולא של השו"ע, על-פי המהר"י בי רב). ויש לעיין היטב איזה נימוק נקטינן כעיקר לדינא.

ויש להסתפק אם נכון להתניחס לנדון שלפנינו כגניזה גרידא, או כשימוש ביריעות לשימוש חול, שאם נחוש לכך – הרי שכל דברינו לא הועילו, שהם לא התייחסו אלא לבעיית ההפרדה עצמה, ולא לשימוש שנעשה בה לאחר מכן. ומדברי ה"אגרות משה" שיובאו להלן נראה שלא חש לכך.

טעם נוסף להקל הוא שיטת ה"ט"ז (או"ח סי' קנד ס"ק ז). הוא חידש שהאיסור להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה קיים רק כל זמן שראוי הדבר לקדושה החמורה, אבל כשאנו ראוי לשימוש של הקדושה החמורה – "עדיף שיעשו בה לכל הפחות קדושה קלה ממה שתהיה פנויה ותגנוז".

בגוף דברי ה"ט"ז נפלה מחלוקת גדולה בין הפוסקים. בעל ה"תבואות שור" (מגילה כו ע"ב) חלק על היתר ה"ט"ז, וכך הסכים לפסק ה"משנה ברורה" (ישער הציון" סי' קנד אות כג). מאידך גיסא, "מקור חיים" וה"ראשון לציון" (לבעל "אור החיים" הקדוש) הסכימו עם ה"ט"ז. עיינו עוד בשו"ת מהרש"ם (ד סי' נז) וב"דעת תורה" (או"ח שם). עוד על התפלגות הדעות עיינו באריכות בשו"ת "יביע אומר" (ח סי' יט).

נעיר שתי הערות נוספות הנוגעות לנדון דידן :

א. כמה מהפוסקים כתבו שלא התיר ה"ט"ז אלא בתשמישי קדושה, אבל לא בספר תורה, שהוא קדוש בעצמו. כך כתב בשו"ת "אבני נזר" (יו"ד סי' שעו, והביא שם מה"פרי מגדים"), וכן חילקו "שבט הלוי" (א סי' ל) ו"דברות משה" (בבא בתרא שם), וטעמם שסברת ה"ט"ז נאמרה ביחס לתשמישי קדושה, שאין קדושתם עצמית אלא מצד טפלותם לגוף הקדושה, ולכן כשאי אפשר להשתמש בהם לקדושה החמורה – שוב אינם נטפלים, מה שאין כן בספר תורה, שקדושתו עצמית ואינה מתבטלת. עיינו בתשובת "חוות יאיר" (סי' קס סעי' ב) ביחס לטסינן של מתכת ששימשו כתשמישי קדושה ונתבטלו משמיהם, שבתלה בקדושתן. ואין מדבריו איהא אלא לחילוק "שבט הלוי" וה"דברות משה" הנ"ל, ולא לספר התורה עצמו. וכן נראה משו"ת הריב"ש שהובא לעיל ביחס לשימוש בגיליון מספר תורה למזוזה, או שחולק על עיקר דינו של ה"ט"ז, עיין בשו"ת "שבט הלוי" שם.

ב. גם אם נקבל את דברי ה"ט"ז ביחס לספר תורה עצמו, (וכן משמע מהא"ר שעל דברי ה"מגן אברהם" (שם), שכתב שהקושרים ספרים בדפי ספרים עושין איסור, דמורידין אותן מקדושתן, ושעל-פי דברי ה"ט"ז הנ"ל יש להתיר. והשיג עליו ה"פרי מגדים", שלא אמר ה"ט"ז להקל אלא בתשמישי קדושה, ולא בקדושה עצמה.) עדיין יש לפקפק אם היתר זה נוגע לנדון דידן, שהרי בהשארת גיליון למצגת אין אף שימוש של קדושה קלה, ולכן אין זה אלא תשימש חול, ואולי במקרה כזה גם ה"ט"ז יודה לאיסור.

אולי יש להסתייע בעניין זה בשתי תשובות של אחרוני הפוסקים :

א. ה"שרידי אש" (ג חלק ב סימן עט) נשאל על הוצאת ספר תורה ממקומו לשם הצגתו בתערוכה, ופסק להקל אם יש בסירוב לכך חשש מעלבון של הממשלה. בסוגריים העיר שעדיף לקחת ספר תורה פסול. אחד מנימוקיו הוא מפני ש"ההצגה בתערוכה היא להראות יופי תורתנו הקדושה ולהרבות את כבודה בעיני הבריות", וזה מותר. עיין בשו"ת "גור אריה יהודה" (יו"ד סי' כב) שהתיר לטלטל ספר תורה "כדי להראות יופיו לאחרים".

ב. ה"אגרות משה" (או"ח ד סי' לח) נשאל על שמירת יריעה מספר תורה שנמצאה בגרמניה לאחר השואה, וכתב שאין בכך משום ביזיון, אם הוא לצורך זכרון רשעות הנאצים ימ"ש, עיי"ש.

משתי התשובות הנ"ל נראה שגם שימושים לצרכים שיש בהם תועלת חינוכית מהווים שיקול בענייני קדושת ספר תורה. אם אמנם אין ראיה מדבריהם, שהרי לא דיברו על הנדון דידן אלא על הוצאת ספר תורה או שמירת יריעה בזכוכית, ולא על הפרדת היריעות, מכל מקום אפשר שניתן להסתייע בהם, בצירוף הסברות שנתבארו לעיל, שאולי אין בעיה בהפרדת היריעה בספר תורה פסול.

⁵ ביחס לשאלת הגניזה עצמה, כבר כתבו הפוסקים, שלמרות שהדין המובא בשו"ע הוא גניזה בכלי חרס וקבורה ליד תלמידי חכמים, ניתן לכתחילה לשמור את ספר התורה גם בדרך אחרת, ובלבד שיישמר היטב. עיין ב"ערוך השולחן" (או"ח, סי' קנד סע' ח), ב"אגרות משה" (ד ס"י לח) וב"ציץ אליעזר" (טו ס"י י).

⁶ מעיל של ספר תורה שבלה דינו גניזה (שו"ע יו"ד ס"י רפב סע' יב). לפי מה שנתבאר לעיל בהערה 5, אפשר לשמרו בדרך אחרת, וזו תהיה גניזתו.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

**** חדש ****

שו"ת "במראה הבזק" חלק ז' יצא לאור

תשובות לשאלות מרבני הגולה.
השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו.
התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם".
הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך"
תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי
ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לחלקים א'- ז' - שבעה כרכים

350 ₪ במקום 420 ₪

(לחץ לקניה) טל' 02-5371485

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

